

ABONEMENT

Pour un an D. 2
Edition spéciale 500 Ptrs.

ADRESSE

"İdjtihad,,Constantinople

Téléph. St. 865
XXV ème ANNEE
15 Novembre 1929

İCTİHAAT

Türkçe ve Fransızca
İLMÎ, EDEBÎ, İKTİSADÎ
No: 285

ABONEMAN:

Seneliği [24 Nüsha] Türkçe için 21/2, hariç için 2 D. Âla kâğıdı 5 Liradır

İDAREHANESİ

Cıgaloğlunda İctihat Evi

Tarihi Te'sisi:
1904 — Genève
Yirmi beşinci sene
16 Teşrinisani 1929

YARATMALI

Gençlere ve genç ruhlara mütaleasını ne kadar tavsiye etsem az olan bir kitap var! Bu kitap Fransa devletinin sabık başvekili M. (Ed. Herriot) nun "yaratmalı - Créer " unvanlı kitabıdır. Bunu okumak ve iyi mülâhaza etmek cümlemiz için vatanî ve milli bir işdir: (Herriot) kitabına " Jeunes hommes de France! ey Fransa gençleri! " hitabile başlamıştır. İctimaî taazzi itibarile biz herhalde en ziyade Fransızlara benzer bir milletiz. Münevverlerimizin ruhunda, Fransanın lisanile, edebiyatı ile, ve bunlarla geçen umumî harsile, Fransız şimesi hayli kök salmıştır.

(Fransa) nın hasta heyeti içtimaiyesine verilen devanın bizim için de çok iyi geleceği şüphesizdir. Bununla beraber bazı cihetlerde biz, (Fransa) ya karşı faikiyeti haiziz. Çünkü bizde yapmak işi (Fransa) da olduğundan kolaydır: Herriot diyor: " Yeni memleketlerde nisbeten Fransada yapmayı müşkül kılan cihet şudur, ki yeni memleketlere yapılacak şey yalnız inşa etmekten ibaret olduğu halde bizde hedm etmek ve tekrar inşa etmek lâzımdır; biz muzaaf bir cehd sarfına mecburuz. "

(Fransa) da takarrür ve teessüs etmiş bir şiar ve rieftar vardır, ki bilhassa harbi umumiden sonra, artık fransayı yaratmayı, ma'mur ve müreffeh kılmayı vad ve taahhüt edemez. (Herriot):

" Müharebeden fıskırarak muhteşem

ve zikudret cihana, yalnız kaviler hâkim ve mutasarrıf olacaktır " dedikten sonra (bir yeni iktisadî ilmi hal) isimli müfit bir kitabın müellifi olan - Henri Hauser - in " askerlik sahasının haricinde de bir vatanperverlik vardır: İktisadî vatanperverlik. Bu vatanperverlik ise yalnız pazar günlerine mahsus bir fazilet değil, her güne mahsus bir fazilet olmalıdır " ikazını hatırlatıyor.

Bu görüş ve gösteriş (yaratmalı) hakkında bir lemai tasviri hamildir sanıyorum. Herriot niçin kitabına (yaratmalı) adını vermiştir, bu pek bellidir: Çünkü mevcut teşkilât ile yaşamaya devam etmek imkânını görmüyor ve görmemiştir. O bazı Fransız erkânı idâriyesi gibi, zaferden mağrur değildir ve horos doğuşunda, kaçırın horosun bazan kaçın horosdan evvel öldüğü onun için de pek malûmdur. (Herriot) " Lord Burckmaster " in şu sözünü tiriyerek zikr ediyor ve ben de okurken, tazammun ettiği acı hakikatın önünde medhuş kaldım: Muharebe esnasında söylenmiş olan söz işte şudur:

" Hakiki galip, bu harbin hitamından ancak on yahut yirmi sene sonra belli olacaktır. Hakiki galip o millet olacaktır, ki ademi hoşnudiye teskin, kahtdan ve Avrupayı tehdit eden umumî iflâsdan tahaffuz etmeyi en iyi bilecektir. "

(Herriot) harpten evvelki şeraiti iktisadiye ile badema Fransanın şerefli bir hayat yaşayamayacağı noktası üze-

rinde ısrar ediyor. „ Bu dar limanlarımızla cihan münasebatı iktisadiyesini idame edemeyiz. Amerikada her biri 50,000 ilâ 60,000 tonluk sefaini ticcariye yapıyor. Bunları bizim limanlarımız alamaz, alsa bile rıhtıma yanaşamaz, uzakta kalmaya mecbur olur... „ diyor.

(Herriot) Fransa limanları buralara girebilen vapurların hamulelerini suhulet ve sür'atle çıkarmaya mustait teşkilâtın ve tahliye edilen eşya ve emtiayı dahile nakle muktezi kâfi yoldan mahrum bulunduğundan tazallûm ediyor. Bizlere pek tali görünen böyle şeyler onu cidden meşgul ediyor ve bunda isabetini isbat ediyor. Bu hususta: bilhassa şimali ve hatta cenubi Amerikanın tefekünü mahcup ve münkesir, ortaya sürüyor. „ Harbin tam ortasında bir devlet adamı, bir inşa nezareti ihdas etmeyi teklif etti. Fakat bu teklifin vukubulduğu yer İngiltere idi. Diğer bir devlet recili „Reconstructor decay,, yani (inşa etmek yahut helâk olmak) programını verdi. Bu programın teklif olunduğu yer (Avusturalya) idi. (Fransa), bir imar nezareti ihdasını ancak mütarekeden sonra derpiş edebildi., diyor.

(Herriot) nun kitabını okuyunca, bu devlet recülünün telâş ve helecanını görünce bizim ne halde bulunmamız lâzımlı geleceğini, faaliyet, çalışma humması ateşinde ne kadar şiddetle yanmamız icab edeceğini düşünüyorum.

(Herriot) mütarekeyi müteakip mağlûp Almanyanın elinde kalan 1,800,000 [bir milyon sekiz yüz bin] tonluk sefaini ticcariyesini itilâf devletlerine terke mecbur olduğunu söylüyor. Fakat bu mağlûp Almanyanın sulh zamanında ve sulh sahasında inkişaf eden muazzam intikam faaliyetini ancak mustarip bir nazarla görüyor ve büyük dicret içinde bunu Fransa gençlerine arz ediyor.

„Evet kahramanlık daimî olamaz.

Diha bile kâfi değildir. Bütün fi'l ve icra sahasında zekâların hüzmeye halini alması, menabi ve vesaitin, usulî bir surette istifade mevkiine konulması, cehtlerin içtimaileştirilmesi lâzımdır. „

Fakat biz dahi bunu aşağı yukarı aynı kelimelerle ne kadar çok tekrar hem de (Herriot) nun kitabının in-tişarından çok seneler evvel tekrar etmemişmi idik? Gustave Le Bon „tabii hal muharebedir; sulh, arzidir,, diyor fakat harp yalnız musellah harp değildir. Toplu tüfenkli, bombalı, torpilli, tayyareli harpler nihayet dört sene sürüyor. Fakat gayri musellah harp, fikir, ticaret, sanayi ilah ile idame olunan harp fasılasızdır. „Heriyyot,, bu noktada bihakkin çok ısrar ediyor. (İspanya) nın, (İtalya) nın şimalî ve cenubî (Amerika) nın (İngiltere) nin iktisadiyat, ticaret, sanayi ticareti bahriye noktai nazarlarından vaziyeti hazıralarını ibret verici bir surette nazara arz ediyor. Nufus mes'elesi onun nazarında en vahim ve en müşkil mes'eledir ve bu bahse Cree c'est d'abord peupler peupler yani yaratmak her şeyden evvel nüfus artırmaktır. Sözüyle başlıyor. Ve soruyor „vaktile İspartanın öldüğü gibi Fransada ölecekmi?

Cevap veriyor; (Fransa), şüphesiz yaşayacak fakat şimeî halkte derin bir tadilât ıka' etmeksizin mukadderatını temin edemeyecektir., Sonra, devam ediyor: „Ekseriya kendilerini alâkadar etmeye, bilâ faide çalışılmış olan bu nüfus meselesine halkda heraretle alâkadar olmaya irza edilemezse vatanın her dürlü itilâsı gyari mümkündür.,

Bir memleketin nüfusca terakkisi iktisadî, içtimai, siyasi fikri inkişafının başlıca unsuru kalmaktadır. Sekene adedinin artması bir devlet için zinde kuvvetin ve kudreti siyasiyenin artması demektir. Bu tezayüt.. İçtimai, fikri ahlâkî ufuklarının tevessüüne muadildir.

Diger taraftan bu tezayüt, nüfusun havaîci hayatîyesini temin eden sa'yin randımanını yükseltir.

1914 de Marne muhaberesinde döğüşen Fransız askerlerinin yüzde 50 si köylü imiş 1916 da ise muhاریplerin yüzde 90 köylü zürra' bulunmuştur.

Bu erkamdan bizim için alınacak ders aşikârdır. Harbi umumîde, bilfiil baş kumandanlık eden küçük yaşlı bir baş kumandan vekilinin, tam bir fikri askerî ve medenîye malik olmaması yüzünden ne kadar nüfusumuzun Romanya gibi, Galçya gibi manasız yerlerde bile israf edilmesi neticesi olarak köylerimizin ne kadar ıssız kalmış olacağı kolay kesdirilir. Nüfus tezayüdü nisbetile ihracat hareketinin at başı bir gittiği (Heriyyo)nın verdiği erkamdan pek eyi anlaşılıyor.(1898 den 1913) e kadar on beş senelik bir müddet zarfında ihracat Almanyada 100de 168, İngilterede 100 de 115 müttehıdei Amerikada 100 de 100, Fransada ise yalnız 100 de 95 artmıştır. Fransa meclis meb'usanı azasından M. Lambry bu ihracat nisbet tezayüdü nüfusun nisbeti tezaıyidinde aynen bulduğunu nazarı dikkata arz ediyor.

"Herriot," diyor: "16 ıncı asırda ırkımızın hakimiyet ve faikiyeti kısmen şu maveka ile izah olunur ki o zaman Fransız ırkı adet itibarile heman heman bütün Avrupa nüfusunun ufusun teşkil ediyordu, (14 inci Luis) Fransası aynı Avrupanın sülüs nüfusuna, 1789 Fransasası ise rubu nüfusuna muadil idi."

İnkılâp ve imperatorluk muharebelerinden sonra (Fransa) Avrupa nüfusunun ancak beşde birini teşkil ediyor. (Almanya) ve (Rusya) aded itibarile birinciliği ihraz ettiler. 19 ıncı asır müddetince silsilei meratip diğer ırkların menfaatına olarak, yalnız Avrupada değil bütün cihanda değişiyor. (Birinci François) zamanında her Fransız ailesine vasatı

olarak yedi çocuk, (on dördüncü Louis) zamanında beş çocuk, 1889 da üç çocuk 1914 de yalnız iki çocuk düşüyordu.,,

Bu Fıkra bizim için ilhamkârdır. Ve nüfusumuzu artırmak için ciddî surette imâli fikir etmeye medu' olduğumuzu söyler.

(Herriot) nüfus ve tenakusu nüfus mes'elesine lâıyk olduğu ehemmiyeti veriyor. (Sebepler ve çareler) unvanlı bahsında bazı kimselerin Fransada tenakusu nüfusa ladiniligin sebep olduğu iddiasını reddediyor. Diğer bir zat izdivacın ancak iman ile mahsuldarolduğunu ileri sürüyor. sehv ve veya gaflet noktası şudurki bu adam, bereketi tenasülün ahlakı mesihîye ile kabil olacağı itikadındadır. Halbuki bil'akis (mesih) (milküssema) yi ögmüştür. ve evlenmeyi, ve artmayı sena ettiği hiç malum değildir. Bizimki de evlatda fitne görmüştür.

"M. Herriot," nüfus mes'elesini tedkik ederken iskati cenin ceryanını uzun uzadıya ve erkame istinaden şerh ediyor.

"Fransa," da her gün irtikâb edilen iskati cenin mıkdarını Profesör Budin 500 yahut senevi 180,000 tahmin etmiştir.

Memleketimizde iskati cenin adedinin belki on misli de sakatı cenin vardır. Yani cehil yüzünden, esbabı istirahatı ve medenî yaşayış vesaitinden ve sui muameleden mütevellit çocuk düşmeleri vardır.

"Yaratmalı," bugün medenî, zinde ve şerefli bir millet pişuvalarını işgal etmesi icabeden en mühim mes'eleleri derpiş ediyor. Ziraattan, senayii ziraiyeden, şümendiferlerden, ticaretbahriyeden, yeni senayi kanunlarından, teşkilâtı maliyeden, teşkilâtı ticariyeden, teknikı tedrisattan, umumi talimden, ıslahatı idariyeden, kadının mukadderatından, nüfus ve tenakusu nüfus mes'elelerinden v.s.den bahş ediyor, fakat bunları bir romancı ve alelâde bir publicist gibi değil hakiki

bir âlim olarak inceden inceye tahlil ve tetkik ediyor. Bizim için çok sıcak nasihetler ve ibretlerle doludur. Fransa gençlerine kitabın nihayetinde Amerikanın şu cümle hikmetini söylüyor:

«Bir şeyin muhal olduğunu düşünerek asla uyumayınız, muhal zannettiğinizi diğerbiri icra ederken yapacağı gürültü ile uyanmak tehlikesine düşersiniz. Bütün çalışanların kardaşça ittihadını tenbelere karşı mevki'i ffile çıkarınız.»

“Parisde Grand Augüstin kilisesinin üstünde müverrih “Kâmis,” in şu ibaresi yazılı bir şerit ile bağlı bir başak vardır: Çalışmayan yemez. [*]

“Qui non laborat non manducet.”; bizim teceddüdümüzün şiarı bu olmalıdır. Cüret ediniz. Size iftira ettikleri olacaktır. Onlara hücum ediniz. Cür’etkâr faaliyete, zengin bir izdivaçdan yahut meşkûk bir mirasdan istifade etmeyi tercih edenlerin küfürlerine maruz olursunuz, onları istihkar ediniz. Önünüze görenek, resmiyet, kör ve sağır kırtasiyecilik [bürokrasi] çıkacak bunları mağlup ediniz.

“Mes’ele.. Fransanın sayesinde yaşayarak Fransaya, hizmet etmeyenlerin, mütehakim cehaletin, cür’etkâr tama’kârlığın, hilekârların, zekâca ve yürekce bayağilerin elinden kurtarmaktır. Cür’et ediniz üçüncü cumhuriyet, bizi izmihlâle sevk edebilecek bir buhran içinde işini gördü. Ve bizi şeref ve şanın zirvesine çıkardı. Dördüncü cumhuriyet doğmak istiyor onu yaratınız.”

“Herriot,” nun bu sözleri aslında bin kat daha güzel, bin kat daha hararetlidir.

[*] Franklin in, çelik bir ağacın altın meyvesi tavsifine lâyık şu sözünde vatandaşlarımızın ruhunda tükenmez bir hazine olsun:

Sana, çalışmaktan ve iktisad etmekden başka bir zengin olmak yolu gösteren kimse senin düşmanıdır.

AB. DJ.

dir. Medlulü bizim halimize çok uygundur.

Milletimizin doğurduğu fevkalâde bir meş’al, rüfekayı gayretile Türkiyeyi “Sevre,” girdabından çıkardı. Ve ilerilemek ve yükselmek tariki üzerine koydu. Yol üzerindeki dikenleri, sağdan soldan düşen kaya parçalarını def’ etmektedir. Türkiya gençliğinin zayi edilecek bir dakikası yoktur. Hükûmetimiz yol, ırva, iska, ekincileri teşci’ beyaz kömüre, hastalıklara, tenakus nufusa karşı mücadele, istihsal, imal, imar V. S. siyasetini takip etmekle, münevver binliğini gösteriyor. Ticaret filomuzun ihzarilede iştiğal edilecektir.

Maarif umumiyemizin, nafiamızın, maliyemizin istikameti asliyesi imal, istihsal, imar yahut inşa kelimelerinde gösterilecektir. “Avrupa ve Osmanlı imperatorluğu,” invanlı ve oldukça ihticâcı bir kitabın müellifi olan R. Pin,non “il ya de place pour tout le momde dans l, Empire ottoman, mème pour les turcs [**] demek terbiyesizliğinde bulunuyordu. Bugün Türkiya kışverinde, üç misli on üç misli artacak türk ırkı için yer vardır; esbabi se’adet bilkuvve vardır. Serveti tabiiye, ve bunu istismar etmek için muktezi kuvayi tabiiye vardır. En ziyade muhtaç olduğumuz, münevver, muhlis, ve çalışkan zekâların bir hüzme halinde refah ve itilâyî umumî maksadında birleşmesi, mes’ut ve münevver bir istikbale iman ateşile bütün yürekleri teshin ve tenvir etmesidir.

Bu kudret bizde vardır. Eğer bu kudret bizde yoksa onu yaranmak vazifemiz vardır.

A. C.

[**] Kitabı mezkûr sahife 363